

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Господарський процес»

на тему: «Підвідомчість та підсудність справ
господарським судам»

Студента Бесараб
Віти Олександрівни
Курсу IV
групи: ТУбц-8-22-Б₁Пр(4,6зdc)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Київ-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ.....	5
1.1. Поняття та сутність підвідомчості у господарському процесі.....	5
1.2. Підвідомчість господарських справ: суб'єктний та предметний критерії...	7
1.3. Поняття та правова природа підсудності у господарському судочинстві...	9
1.4. Види підсудності господарських справ та їх правове значення.....	11
РОЗДІЛ 2 НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В УКРАЇНІ.....	13
2.1. Аналіз положень Господарського процесуального кодексу України щодо підвідомчості та підсудності.....	13
2.2. Компетенція господарських судів різних рівнів: місцеві, апеляційні, касаційні інстанції.....	15
2.3. Особливості визначення підвідомчості та підсудності у спорах за участю держави, іноземних суб'єктів та арбітражів.....	17
2.4. Проблеми правозастосування та колізії норм у визначенні підвідомчості й підсудності господарських справ.....	19
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ.....	21
3.1. Судова практика Верховного Суду щодо визначення підвідомчості господарських спорів.....	21
3.2. Аналіз типових помилок при визначенні підсудності господарських справ.....	23
3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізму визначення підвідомчості та підсудності.....	24
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28
ДОДАТКИ.....	30

ВСТУП

Становлення в Україні правової держави, реформування судової системи та розвиток ринкових відносин зумовлюють необхідність забезпечення ефективного судового захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання. Важливу роль у цьому процесі відіграють господарські суди, діяльність яких спрямована на вирішення спорів, що виникають у сфері економічних відносин. Однією з ключових передумов належного здійснення правосуддя у господарських справах є правильне визначення підвідомчості та підсудності, від яких залежить законність і обґрунтованість розгляду конкретної справи [1].

Підвідомчість та підсудність є фундаментальними інститутами господарського процесуального права. Вони забезпечують розмежування компетенції між судами різних юрисдикцій, а також визначають порядок і місце розгляду справ у системі господарських судів. Правильне застосування цих категорій гарантує реалізацію принципів правової визначеності, доступу до правосуддя та ефективного судового захисту прав учасників господарських відносин.

Законодавче регулювання підвідомчості та підсудності господарських справ здійснюється передусім на основі Господарського процесуального кодексу України, а також Закону України «Про судоустрій і статус суддів», міжнародних договорів та роз'яснень Верховного Суду. Однак, попри нормативну визначеність, на практиці часто виникають труднощі у відмежуванні компетенції господарських судів від інших юрисдикцій (адміністративної чи цивільної), а також у визначенні територіальної підсудності, особливо в умовах електронного судочинства та участі іноземних суб'єктів [12].

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибокого дослідження правової природи підвідомчості та підсудності, аналізу проблем їх

практичного застосування, а також вироблення шляхів удосконалення чинного законодавства та судової практики.

Метою курсової роботи є комплексний аналіз підвідомчості та підсудності справ господарським судам в Україні, з'ясування теоретичних засад, законодавчого регулювання та особливостей правозастосування.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Розкрити сутність і зміст понять «підвідомчість» та «підсудність» у господарському процесі.
2. Охарактеризувати види підвідомчості та підсудності господарських справ.
3. Проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють компетенцію господарських судів.
4. Дослідити практику Верховного Суду щодо застосування правил підвідомчості та підсудності.
5. Визначити проблеми правозастосування та запропонувати шляхи їх удосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі розмежування компетенції господарських судів під час розгляду спорів.

Предметом дослідження виступають нормативно-правові положення, доктринальні підходи та судова практика, пов'язані з визначенням підвідомчості та підсудності господарських справ.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи: аналіз, синтез, формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, логіко-правовий та метод узагальнення судової практики.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані для вдосконалення правозастосовної діяльності господарських судів, підготовки проєктів нормативних змін, а також у навчальному процесі при вивченні дисципліни «Господарське процесуальне право».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ

1.1. Поняття та сутність підвідомчості у господарському процесі

Підвідомчість є одним із базових і системоутворюючих інститутів господарського процесуального права, який визначає межі компетенції господарських судів щодо розгляду конкретних категорій справ. Вона встановлює, які саме спори підлягають розгляду господарськими судами залежно від суб'єктного складу сторін, характеру спірних правовідносин та предмета спору. Таким чином, інститут підвідомчості виконує функцію розмежування юрисдикції між різними видами судочинства — господарським, адміністративним, цивільним і кримінальним, забезпечуючи єдність і узгодженість судової системи [2].

Правильне визначення підвідомчості є запорукою законності судового процесу, оскільки воно гарантує, що справа буде розглянута саме тим судом, який має необхідні повноваження, спеціалізацію та процесуальні інструменти для її вирішення. Помилки у визначенні підвідомчості можуть призвести до порушення принципів доступу до правосуддя, затягування розгляду справи або навіть до скасування судових рішень у вищих інстанціях.

Підвідомчість у господарському процесі тісно пов'язана з принципами законності, спеціалізації судів та ефективності правосуддя. Вона виконує не лише техніко-юридичну, а й гарантійну функцію, адже сприяє дотриманню процесуального порядку, запобігає дублюванню юрисдикцій і створює передумови для стабільності судової практики. У сучасних умовах розвитку судової системи України інститут підвідомчості набуває особливого значення у зв'язку з цифровізацією судочинства та необхідністю чіткого відмежування господарської юрисдикції від адміністративної та цивільної [13].

Згідно зі статтею 20 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), господарським судам підвідомчі справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи у визначених законом випадках. Під господарськими правовідносинами розуміють відносини, що виникають між юридичними особами, фізичними особами-підприємцями та державою у сфері підприємницької діяльності.

Отже, підвідомчість господарських справ — це віднесення законом певних спорів до компетенції господарських судів, залежно від характеру спірних правовідносин та суб'єктного складу сторін. Її основним призначенням є встановлення меж діяльності судів відповідної юрисдикції та запобігання дублюванню розгляду справ різними органами.

В юридичній науці розрізняють загальну, виключну, альтернативну та договірну підвідомчість. Загальна підвідомчість охоплює більшість спорів між суб'єктами господарювання; виключна — застосовується у справах, які законом прямо віднесені до компетенції господарських судів (наприклад, корпоративні спори, банкрутство, захист ділової репутації); альтернативна — допускає вибір між різними юрисдикціями; договірна — визначається угодою сторін у межах, дозволених законом [3].

Таким чином, підвідомчість виступає важливим юридичним механізмом, що забезпечує системність, узгодженість та функціональну збалансованість судової системи України. Вона визначає чіткі межі компетенції господарських судів, створює умови для розмежування юрисдикції між різними галузями судочинства, запобігає дублюванню або конфлікту повноважень між судами.

Завдяки інституту підвідомчості забезпечується належна організація судового процесу, що сприяє оперативному, справедливому та об'єктивному розгляду господарських спорів. Правильне застосування правил підвідомчості гарантує дотримання принципів законності, доступності правосуддя та правової визначеності, що є складовими верховенства права.

Крім того, інститут підвідомчості має не лише процесуальне, а й системне значення — він сприяє ефективному функціонуванню всієї судової системи, оптимізації розподілу справ між судами, підвищенню рівня спеціалізації суддів та якості судових рішень. У сучасних умовах розвитку господарського процесу підвідомчість набуває ще більшої ваги як інструмент реалізації принципу справедливого судового розгляду, що є основою довіри до судової влади та забезпечення стабільності господарського обороту [14].

1.2. Підвідомчість господарських справ: суб'єктний та предметний критерії

Ключовими критеріями визначення підвідомчості є суб'єктний та предметний.

Підвідомчість господарських справ визначається двома основними критеріями — суб'єктним і предметним, які у своїй сукупності дозволяють точно окреслити компетенцію господарських судів та уникнути юрисдикційних колізій.

Суб'єктний критерій підвідомчості базується на характеристиці сторін спору, тобто на тому, хто саме є учасниками правовідносин, з яких виник спір. Господарські суди розглядають справи, де хоча б одна зі сторін є суб'єктом господарювання, що здійснює підприємницьку діяльність на професійній основі. Відповідно до статті 20 Господарського процесуального кодексу України, до компетенції господарських судів належать спори між [3]:

- юридичними особами — підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності;
- фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані у встановленому законом порядку;

- юридичними особами та органами державної влади або місцевого самоврядування, якщо спір виник у зв'язку із здійсненням господарської діяльності чи управління майном.

Цей критерій відображає одну з головних ознак господарського процесу — його спеціалізацію на спорах у сфері підприємництва. Якщо ж хоча б одна сторона не має статусу суб'єкта господарювання (наприклад, є фізичною особою без статусу підприємця), спір, як правило, не підлягає розгляду господарським судом, окрім випадків, прямо передбачених законом.

Предметний критерій підвідомчості визначається характером спірних правовідносин, тобто тим, з якого приводу виник спір. Господарські суди розглядають справи, що впливають із господарських, корпоративних, майнових чи управлінських відносин, а саме [14]:

- спори, пов'язані з укладанням, зміною, розірванням або виконанням господарських договорів (купівлі-продажу, підряду, оренди, поставки, перевезення тощо);
- корпоративні спори, що виникають між учасниками господарських товариств або між товариством і його учасником (наприклад, щодо права власності на частку в статутному капіталі чи оскарження рішень органів управління);
- спори про банкрутство (неплатоспроможність) юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, у межах яких вирішуються питання реструктуризації, санації чи ліквідації боржника;
- справи щодо захисту ділової репутації суб'єктів господарювання, якщо спір виник у зв'язку з підприємницькою діяльністю;
- спори, пов'язані з порушенням антимонопольного та конкурентного законодавства, у тому числі оскарження рішень Антимонопольного комітету України;
- справи щодо визнання недійсними актів органів державної влади чи місцевого самоврядування, якщо ці акти порушують права суб'єктів господарювання у сфері економічної діяльності.

Таким чином, суб'єктний і предметний критерії взаємодоповнюють один одного, утворюючи єдину логічну систему, що дозволяє господарським судам чітко визначати свою компетенцію. Їх правильне застосування є запорукою належного здійснення правосуддя, стабільності судової практики та ефективного захисту прав учасників господарських відносин.

У разі сумніву щодо юрисдикції пріоритет надається спеціальним нормам, а остаточне вирішення питання здійснюється Верховним Судом, який формує єдину правозастосовну практику [4].

1.3. Поняття та правова природа підсудності у господарському судочинстві

Підсудність є ключовим інститутом господарського процесуального права, що визначає конкретний суд у межах однієї юрисдикції, який уповноважений розглядати певну справу. Вона виступає логічним продовженням інституту підвідомчості: якщо підвідомчість встановлює, яка юрисдикція (господарська, цивільна, адміністративна чи кримінальна) компетентна розглядати спір, то підсудність уточнює, який конкретно суд із системи господарських судів має здійснювати процесуальні дії і приймати рішення.

Інститут підсудності виконує кілька важливих функцій [15]:

1. Процесуально-організаційну, оскільки дозволяє визначити належний суд для своєчасного і ефективного розгляду справи;
2. Гарантійну, адже забезпечує дотримання принципу доступності правосуддя та запобігає порушенню законних інтересів сторін через розгляд справи судом, що не має повноважень;
3. Системну, оскільки забезпечує внутрішню впорядкованість судової системи та оптимальний розподіл справ між судами однієї ланки, уникаючи перевантаження або дублювання роботи судів.

Підсудність у господарському процесі визначається переважно територіально (за місцезнаходженням відповідача або виконанням договору), виключно (коли певні категорії спорів належать до розгляду лише конкретного суду) або договірно (коли сторони самостійно погоджують суд у договорі, що не суперечить закону).

Таким чином, підсудність забезпечує точне визначення компетентного суду, дозволяє уникнути процесуальних помилок та забезпечує системність розгляду господарських справ, що є необхідною умовою для реалізації принципу законності та ефективного правосуддя у сфері господарської діяльності.

Відповідно до статей 27–30 ГПК України, підсудність у господарському судочинстві може бути [5]:

- територіальна (загальна) — за місцезнаходженням відповідача;
- альтернативна — за вибором позивача (наприклад, за місцем виконання договору або заподіяння шкоди);
- виключна — коли законом чітко визначено конкретний суд, що має розглядати справу (наприклад, справи про банкрутство);
- договірна — коли сторони у межах закону домовляються про суд, який розглядатиме спори між ними.

Підсудність має фундаментальне значення для забезпечення процесуальної економії, ефективності судового розгляду та попередження зловживань правом на звернення до суду. Вона дозволяє точно визначити, який конкретний суд у межах системи господарських судів повинен розглядати спір, тим самим мінімізуючи ризики перенаправлення справи між судами, затримок у процесі та надмірних витрат часу і ресурсів для сторін і судової системи.

Ефективне застосування правил підсудності також сприяє стабільності та передбачуваності судової практики, оскільки кожен учасник господарських відносин може заздалегідь визначити належний суд і відповідно планувати процесуальні дії. Крім того, підсудність відіграє роль запобіжного механізму

проти зловживань правом, коли сторони або позивачі намагаються штучно обрати суд для отримання більш сприятливих умов розгляду, що могло б порушувати принципи рівності сторін та справедливого судового процесу [16].

Таким чином, інститут підсудності виступає не лише технічним інструментом розподілу справ, а й гарантією організованості, оперативності та справедливості судочинства, забезпечуючи збалансоване функціонування господарських судів, оптимізацію навантаження на судові органи та підвищення загальної ефективності правосуддя в сфері господарської діяльності.

1.4. Види підсудності господарських справ та їх правове значення

Підсудність поділяють не лише за територіальним принципом, а й за інстанційністю. У системі господарських судів України функціонують [6]:

- місцеві господарські суди — розглядають справи як суди першої інстанції;
- апеляційні господарські суди — переглядають рішення місцевих судів;
- Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду — забезпечує однакове застосування норм права судами нижчих інстанцій.

Також підсудність може змінюватися за рішенням суду у випадках, коли:

- відповідач не має місцезнаходження в Україні;
- кілька справ об'єднано в одне провадження;
- справу передано за встановленою законом процедурою до іншого суду (наприклад, у зв'язку з ліквідацією суду або зміною адміністративно-територіального устрою).

Значення правильного визначення підсудності полягає у дотриманні принципу законного суду, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у забезпеченні ефективного доступу до правосуддя [17].

Підвідомчість і підсудність справ господарським судам є фундаментальними елементами організації судової влади та процесуальної системи України. Вони забезпечують розмежування компетенції між різними юрисдикціями, визначають межі діяльності господарських судів і гарантують реалізацію права кожного суб'єкта господарювання на справедливий суд.

Підвідомчість визначає, які справи розглядають господарські суди, а підсудність — який саме суд має розглядати конкретну справу. Критеріями підвідомчості виступають суб'єктний склад і характер правовідносин, тоді як підсудність базується на територіальному, інстанційному та договірному принципах [7].

Знання цих інститутів є необхідним для правильного застосування норм господарського процесуального права, уникнення порушень правил юрисдикції та забезпечення ефективного судового захисту у сфері господарських відносин.

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз положень Господарського процесуального кодексу України щодо підвідомчості та підсудності

Основним нормативним актом, який визначає правила підвідомчості та підсудності у сфері господарського судочинства, є Господарський процесуальний кодекс України (ГПК України). Його положення спрямовані на забезпечення єдності процесуальної форми, законності та рівності сторін у судовому процесі.

Стаття 20 ГПК України встановлює загальні правила підвідомчості: господарським судам підвідомчі справи у спорах, що виникають у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності між юридичними особами, між юридичними особами та фізичними особами-підприємцями, а також у справах за участю держави. До компетенції господарських судів належать також справи про банкрутство, корпоративні спори, спори щодо права власності на майно між суб'єктами господарювання тощо [18].

Статті 27–31 ГПК України регулюють питання підсудності господарських справ. У господарському процесі підсудність може визначатися за кількома основними формами, кожна з яких виконує специфічні процесуальні та організаційні функції:

1. Загальна територіальна підсудність — є основною формою визначення суду, який має розглядати справу. Вона базується на місцезнаходженні відповідача, тобто суд розглядає спір за адресою реєстрації або основного місця діяльності відповідача. Цей принцип забезпечує логічність та передбачуваність процесу, оскільки дозволяє сторонам чітко визначити, до якого суду необхідно звертатися, та мінімізує ризик затягування розгляду через обрання неналежного суду.

2. Альтернативна підсудність передбачає можливість вибору суду позивачем із кількох визначених законом варіантів. Наприклад, спір може розглядатися за місцем виконання договору, за місцем заподіяння шкоди або за місцем знаходження майна. Такий механізм дозволяє враховувати особливості конкретних правовідносин і створює певну гнучкість у забезпеченні доступності правосуддя. Водночас він стимулює сторони до стратегічного вибору суду, але має застосовуватися з дотриманням законодавчих обмежень, щоб уникнути зловживань [8].

3. Виключна підсудність встановлюється у випадках, коли закон прямо передбачає, що певні категорії спорів можуть розглядатися лише конкретним судом. Це характерно для справ, що мають важливе суспільне значення або потребують спеціалізованого розгляду. Наприклад, до виключної підсудності належать:

- справи про банкрутство та неплатоспроможність;
- корпоративні спори між учасниками господарського товариства;
- деякі справи щодо захисту прав на нерухоме майно у сфері господарської діяльності.

Виключна підсудність гарантує спеціалізацію суддів та однаковість підходів до вирішення подібних спорів.

4. Договірна підсудність виникає на підставі угоди сторін, коли вони в договорі заздалегідь визначають, який суд буде розглядати можливі спори. Такий підхід забезпечує гнучкість і прогнозованість для бізнесу, однак не може суперечити вимогам закону та не поширюється на категорії спорів, визначені виключною підсудністю. Договірна підсудність особливо актуальна у міжнародних або міжрегіональних господарських відносинах, де сторони прагнуть обрати найбільш зручний для себе суд [19].

Таким чином, всі ці види підсудності взаємодоповнюють один одного, утворюючи систему чітких правил, яка забезпечує ефективне функціонування господарського судочинства, дотримання принципів законності та справедливості, а також мінімізує процесуальні помилки і конфлікти юрисдикцій.

Також ГПК передбачає інститут передачі справи з одного суду до іншого у випадку, якщо встановлено, що справа розглядається судом з порушенням правил підсудності або підвідомчості (ст. 32 ГПК України).

Таким чином, Господарський процесуальний кодекс створює правову основу для розмежування компетенції судів, гарантує передбачуваність судового процесу і сприяє реалізації принципів правової визначеності.

2.2. Компетенція господарських судів різних рівнів: місцеві, апеляційні, касаційні інстанції

Система господарських судів України побудована за трирівневою моделлю, що забезпечує послідовний та логічно організований розгляд господарських спорів, контроль за законністю рішень та формування єдиної судової практики. Кожен рівень судової системи виконує специфічні функції та має чітко визначені повноваження [9].

1. Місцеві господарські суди.

Місцеві господарські суди є судами першої інстанції та розглядають більшість господарських спорів по суті. До їх компетенції належать спори між суб'єктами господарювання, фізичними особами-підприємцями, а також між підприємствами та державними або місцевими органами влади, якщо спір стосується господарської діяльності. Прикладами таких судів є Господарський суд м. Києва та обласні господарські суди.

Основні функції місцевих господарських судів [20]:

- здійснення розгляду господарських справ за основними підвідомчими категоріями;
- прийняття рішень по суті спору та їх мотивування;
- забезпечення процесуальної економії через розгляд справ у першій інстанції та застосування процедур господарського процесу.

2. Апеляційні господарські суди

Апеляційні господарські суди виконують функцію перегляду рішень місцевих судів, що ще не набрали законної сили, з метою перевірки їх законності та обґрунтованості. Діяльність апеляційних судів регулюється розділом IV Господарського процесуального кодексу України.

Основні завдання апеляційних судів [10]:

- усунення можливих помилок судів першої інстанції;
- забезпечення єдності підходів до тлумачення норм господарського права;
- контроль за дотриманням процесуальних прав сторін у господарському процесі;
- формування практики, що дозволяє прогнозувати рішення в аналогічних спорах.

3. Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

Касаційний господарський суд є вищим судовим органом у системі господарських судів. Він розглядає справи у касаційному порядку, тобто перевіряє законність та обґрунтованість рішень апеляційних судів, не розглядаючи справу по суті. Основна мета касаційного розгляду — забезпечення єдності судової практики та формування обов'язкових для нижчих судів правових позицій.

Функції Касаційного господарського суду [1]:

- перегляд судових рішень на відповідність нормам закону;
- встановлення правових позицій, що повинні враховувати суди першої та апеляційної інстанції;
- уніфікація підходів до тлумачення господарського законодавства та підвищення стабільності судової практики;
- сприяння підвищенню довіри до системи господарського судочинства через послідовне застосування закону.

Таким чином, тривалий та логічно побудований процес проходження справ через три рівні господарських судів забезпечує ефективний захист прав і законних інтересів учасників господарських відносин, гарантує єдність та передбачуваність судової практики, а також створює умови для стабільності господарського обороту в Україні.

Компетенція судів різних інстанцій визначається не лише предметом і характером спору, а й процесуальними діями сторін. Так, апеляційна інстанція перевіряє законність і обґрунтованість рішення місцевого суду, тоді як касаційна — лише правильність застосування норм матеріального та процесуального права [11].

Завдяки чіткому розмежуванню інстанційної підсудності забезпечується принцип багаторівневого судового контролю, що підвищує довіру до судової системи та сприяє справедливому вирішенню господарських спорів.

2.3. Особливості визначення підвідомчості та підсудності у спорах за участю держави, іноземних суб'єктів та арбітражів

Визначення підвідомчості у спорах за участю держави чи іноземних суб'єктів має свої особливості.

Відповідно до частини 2 статті 20 ГПК України, господарські суди розглядають спори за участю органів державної влади, якщо ці спори пов'язані з укладенням, виконанням чи розірванням господарських договорів або з відшкодуванням збитків, завданих неправомірними діями таких органів.

Що стосується іноземних суб'єктів господарювання, то їх спори з українськими юридичними особами також можуть розглядатися господарськими судами України — за умови, що це передбачено міжнародним договором або угодою між сторонами (ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право») [5].

Окрему групу становлять справи, у яких сторони передбачили розгляд спору в арбітражі (третейському суді). У такому випадку підвідомчість господарському суду виключається, якщо між сторонами є дійсна арбітражна угода. Водночас, господарський суд може втрутитися лише у випадках, коли арбітражна угода є недійсною або арбітраж відмовив у розгляді справи.

Такі положення сприяють реалізації принципу автономії волі сторін, який є фундаментальним у сфері господарського права. Вони дозволяють учасникам господарських відносин самостійно визначати порядок та місце вирішення спорів, вибираючи найзручніший суд із кількох можливих або домовляючись про визначення суду в договорі. Це, у свою чергу, забезпечує гнучкість та прогнозованість правовідносин, зменшує ризики затягування розгляду та стимулює сторони до мирного або швидкого врегулювання конфліктів [13].

Водночас, залишаючи за державними судами контрольні та наглядові функції, закон забезпечує баланс між свободою сторін і верховенством закону. Суд, як гарант дотримання законності, має право перевіряти, чи угоди сторін щодо підсудності не суперечать обов'язковим нормам законодавства, а також забезпечувати дотримання принципів рівності сторін та справедливого судового процесу.

Таким чином, поєднання автономії волі сторін та державного контролю створює оптимальні умови для ефективного і законного вирішення господарських спорів, сприяє стабільності та передбачуваності господарського обороту, а також підвищує довіру учасників ринку до системи судочинства в Україні.

2.4. Проблеми правозастосування та колізії норм у визначенні підвідомчості й підсудності господарських справ

Попри наявність чіткої нормативної бази, на практиці існують певні проблеми у визначенні підвідомчості та підсудності господарських справ.

До найпоширеніших належать [9]:

- колізії між нормами різних процесуальних кодексів (цивільного, адміністративного та господарського), що призводить до спірних питань про юрисдикцію;
- неоднакове тлумачення судами понять «господарський спір» та «суб'єкт господарювання»;
- зловживання процесуальними правами з боку сторін, які навмисне подають позови до неналежного суду з метою затягування розгляду;
- труднощі при визначенні підсудності у справах з іноземним елементом або щодо майна, розташованого на тимчасово окупованих територіях.

Верховний Суд у своїх постановках неодноразово звертав увагу на необхідність однакового підходу до визначення юрисдикції. Зокрема, у постанові від 14.04.2020 у справі №910/14235/19 наголошено, що спори між державним органом і суб'єктом господарювання, пов'язані з виконанням господарських договорів, підвідомчі саме господарським судам, навіть якщо однією зі сторін є суб'єкт публічного права.

Отже, узгодження процесуальних норм і подальша уніфікація судової практики залишаються важливими напрямками вдосконалення господарського судочинства.

Нормативно-правове регулювання підвідомчості та підсудності господарських справ в Україні ґрунтується на положеннях Господарського процесуального кодексу України, який закріплює основні принципи юрисдикційного розмежування. Компетенція господарських судів

визначається за критеріями суб'єктності, предмета спору та території його виникнення [16].

Законодавець створив чітку трирівневу систему господарських судів, що забезпечує багатоступеневий контроль за законністю судових рішень. Проте на практиці все ще існують проблеми у визначенні підвідомчості спорів між суб'єктами публічного та приватного права, у справах з іноземним елементом і при наявності арбітражних угод.

Подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на усунення колізій між процесуальними кодексами, гармонізацію судової практики та посилення принципу правової визначеності у сфері господарського судочинства.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛ ПІДВІДОМЧОСТІ ТА ПІДСУДНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВ

3.1. Судова практика Верховного Суду щодо визначення підвідомчості господарських спорів

Верховний Суд України відіграє провідну роль у забезпеченні єдності та послідовності судової практики з питань підвідомчості господарських спорів. Його рішення та правові позиції визначають єдиний підхід до тлумачення норм Господарського процесуального кодексу, що гарантує уніфіковане застосування законодавства всіма судами нижчих інстанцій.

Завдяки авторитету Верховного Суду та обов'язковості його правових позицій, суди першої та апеляційної інстанцій отримують чіткі орієнтири щодо визначення підвідомчості спорів, що дозволяє уникати юрисдикційних колізій та запобігати різночитанням у судовій практиці. Крім того, Верховний Суд здійснює контроль за правильним застосуванням процесуальних норм, що підвищує правову визначеність для учасників господарських відносин і зміцнює довіру до судової системи [5].

Особливо важливо, що правові позиції Верховного Суду сприяють стандартизації судових рішень, що забезпечує передбачуваність їх результатів та рівність сторін у господарському процесі. Це, у свою чергу, підтримує стабільність господарського обороту, створює передумови для ефективного захисту прав суб'єктів господарювання і зменшує ризик зловживань у виборі суду для розгляду спору.

Таким чином, роль Верховного Суду виходить за межі чисто касаційного контролю: він виступає центром формування правових стандартів, що забезпечує єдність судової практики, ефективне застосування закону та стабільність системи господарського судочинства в Україні.

Однією з показових є постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі № 823/2042/16, у якій було наголошено, що спори між державними органами та суб'єктами господарювання, пов'язані з виконанням господарських договорів, мають розглядатися саме господарськими судами, навіть якщо одна зі сторін є суб'єктом владних повноважень. Це рішення усунуло тривалу колізію між адміністративною та господарською юрисдикціями [13].

Інший приклад — постанова Верховного Суду від 14 квітня 2020 року у справі № 910/14235/19, у якій підтверджено, що підвідомчість господарських спорів визначається за характером правовідносин, а не лише за суб'єктним складом сторін. Суд підкреслив, що спір щодо виконання договору підряду між державним підприємством і приватною компанією належить до компетенції господарського суду, оскільки він виник із господарських правовідносин.

Також варто відзначити постанову Касаційного господарського суду від 22 вересня 2021 року у справі № 910/5238/21, де суд зазначив, що питання підвідомчості мають вирішуватися з урахуванням не лише формальних ознак, а й економічної суті спірних відносин. Це свідчить про прагнення судової практики до гнучкості та справедливості у розмежуванні юрисдикції.

Таким чином, Верховний Суд України послідовно формує єдину судову практику, яка унеможлиблює штучне віднесення справ до неналежної юрисдикції та запобігає порушенням процесуальних норм, що могло б призводити до затягування розгляду та порушення прав сторін. Його правові позиції створюють однозначні орієнтири для нижчих судів, забезпечуючи однакове тлумачення норм Господарського процесуального кодексу та сприяючи стабільності та передбачуваності судових рішень.

Крім того, діяльність Верховного Суду зміцнює правову визначеність у сфері господарського судочинства, адже сторони господарських відносин можуть прогнозувати наслідки судового розгляду і планувати свою діяльність з урахуванням усталених судових підходів. Це сприяє підвищенню рівня

довіри до судової системи та ефективності правового регулювання господарських відносин [16].

Водночас Верховний Суд виконує контрольну функцію, забезпечуючи дотримання принципів законності, рівності сторін і справедливого судового процесу, що є необхідною умовою для стабільності господарського обороту та розвитку підприємницької діяльності в Україні. Таким чином, діяльність Верховного Суду не лише уніфікує правозастосування, а й створює правову базу для передбачуваності, ефективності та захищеності у господарських правовідносинах.

3.2. Аналіз типових помилок при визначенні підсудності господарських справ

Практика господарських судів показує, що найбільш поширеними проблемами є помилки у визначенні територіальної та договірної підсудності.

По-перше, сторони часто подають позов за місцем знаходження позивача, а не відповідача, що суперечить вимогам статті 27 ГПК України. Такі позови підлягають передачі до належного суду, що затягує розгляд справи.

По-друге, у договорах сторони нерідко визначають суд, який не має територіальної юрисдикції. Наприклад, сторони можуть погодити розгляд спору у суді іншої області, хоча така підсудність не передбачена законом. У таких випадках господарський суд визнає пункт договору про підсудність недійсним (постанова КГС ВС від 23.11.2020 у справі № 910/6981/20) [7].

По-третє, типова помилка полягає у неправильному визначенні виключної підсудності. Наприклад, спори, що стосуються нерухомого майна, повинні розглядатися за місцем його знаходження, а не за адресою сторін (ст. 30 ГПК України).

Також на практиці виникають труднощі у справах, де один із відповідачів перебуває за кордоном або на тимчасово окупованій території. У таких випадках суди керуються принципом доступності правосуддя, визначаючи підсудність за місцем знаходження майна чи представника відповідача в Україні.

Ці приклади свідчать, що навіть формальне недотримання правил підсудності може спричинити відкладення розгляду справи або її передачу іншому суду, що порушує принцип процесуальної економії.

3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення механізму визначення підвідомчості та підсудності

З урахуванням аналізу судової практики та положень чинного законодавства, можна запропонувати низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення визначення підвідомчості та підсудності господарських справ [11]:

1. Уніфікація процесуальних кодексів — усунення колізій між нормами Господарського, Цивільного та Адміністративного процесуальних кодексів щодо юрисдикційного розмежування.
2. Роз'яснення Верховного Суду — доцільним є оновлення узагальнень судової практики з питань підвідомчості, зокрема щодо спорів за участю державних підприємств і органів влади.
3. Електронні інструменти визначення підсудності — створення автоматизованої системи перевірки підсудності при поданні позову через електронний суд, що мінімізує помилки сторін.
4. Удосконалення договірної підсудності — закріплення в законодавстві чітких критеріїв допустимості зміни територіальної підсудності за угодою сторін.

5. Підвищення кваліфікації суддів і юристів у сфері господарського процесу для забезпечення однакового тлумачення понять «господарський спір» і «юрисдикція».

Запровадження цих рекомендацій сприятиме зміцненню принципу правової визначеності, скороченню кількості процесуальних помилок і підвищенню ефективності господарського судочинства.

Практика господарських судів України демонструє поступове вдосконалення механізмів визначення підвідомчості та підсудності. Верховний Суд формує послідовну лінію правових позицій, що забезпечує єдність судової практики та стабільність господарського судочинства [19].

Однак, на практиці все ще виникають проблеми, пов'язані з колізіями норм, недотриманням правил територіальної підсудності та зловживаннями процесуальними правами. Тому актуальним є удосконалення законодавчої бази та запровадження цифрових інструментів для автоматизованого визначення підсудності.

Таким чином, ефективна реалізація принципів підвідомчості та підсудності є запорукою законного, об'єктивного й оперативного розгляду господарських справ в Україні.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження теоретичних і практичних аспектів підвідомчості та підсудності господарських справ було з'ясовано, що ці категорії є фундаментальними елементами господарського процесуального права, які забезпечують реалізацію принципу законності та ефективного судового захисту прав суб'єктів господарювання.

У першому розділі розглянуто поняття, суть і правову природу підвідомчості та підсудності. Визначено, що підвідомчість визначає компетенцію господарських судів щодо розгляду певних категорій спорів, тоді як підсудність установлює межі діяльності конкретного суду в межах системи. Розкрито основні види підсудності — територіальну, виключну, альтернативну, договірну — та їх практичне значення у судовій діяльності.

У другому розділі досліджено законодавчі основи регулювання підвідомчості та підсудності відповідно до Господарського процесуального кодексу України. Проаналізовано конституційні гарантії судового захисту, норми ГПК та спеціальні закони, які деталізують компетенцію господарських судів. Зазначено, що після реформи процесуального законодавства 2017 року відбулося чітке розмежування юрисдикцій, що сприяло більшій визначеності у розгляді господарських спорів.

У третьому розділі розглянуто актуальну судову практику Верховного Суду з питань підвідомчості та підсудності, а також типові помилки сторін при зверненні до суду. Встановлено, що головними проблемами залишаються помилкове визначення територіальної підсудності, колізії між юрисдикціями, а також недосконалість договірної підсудності. Запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавчого регулювання, уніфікації процесуальних норм та впровадження електронних інструментів перевірки підсудності.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що правильне визначення підвідомчості та підсудності є ключовою передумовою ефективного функціонування системи господарського судочинства. Це забезпечує не лише оперативність і законність розгляду спорів, але й підвищує рівень довіри до судової влади в Україні. Подальше вдосконалення цих інститутів має бути спрямоване на цифровізацію процесів, усунення колізій між кодексами та підвищення правової культури учасників господарських відносин.

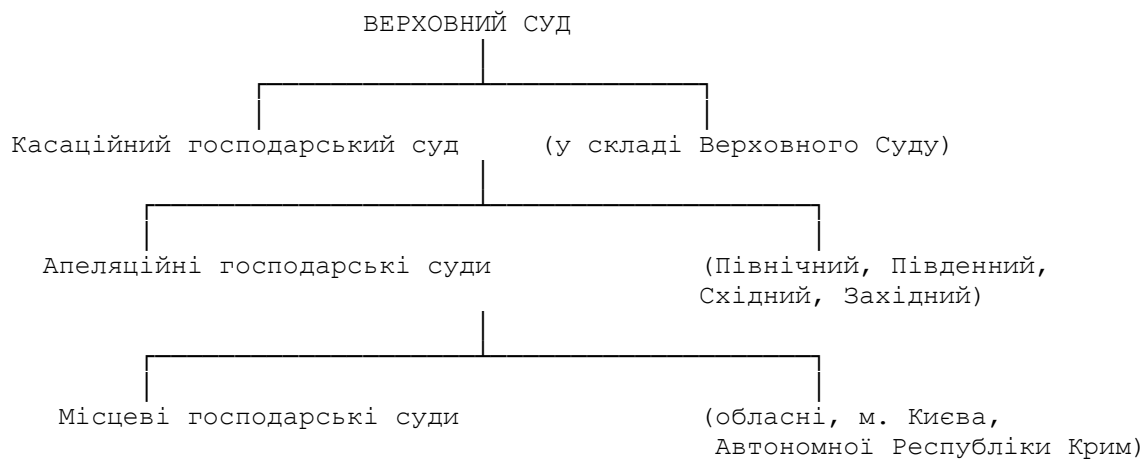
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бараненко І. М. Господарський процес: навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 2021. — 368 с.
2. Бичкова С. С. Господарське процесуальне право України: підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2022. — 512 с.
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (в ред. від 2024 р.).
4. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII.
5. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII.
7. Коваль Л. В. Господарське судочинство: сучасні тенденції розвитку. — К.: НАПрН України, 2020. — 214 с.
8. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
9. Луць В. В., Щербина В. С. Господарське право України: підручник. — К.: Юрінком Інтер, 2020. — 640 с.
10. Нестеренко О. М. Підвідомчість і підсудність господарських справ у контексті судової реформи // Підприємництво, господарство і право. — 2021. — № 5. — С. 47–53.
11. Офіційний сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/>
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.06.2018 у справі № 823/2042/16 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/>

13. Постанова Верховного Суду від 14.04.2020 у справі № 910/14235/19 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/>
14. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22.09.2021 у справі № 910/5238/21 [Електронний ресурс].
15. Романюк С. П. Господарське судочинство: проблеми підвідомчості спорів // Юридична Україна. — 2020. — № 2. — С. 25–31.
16. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. — Х.: Право, 2020. — 520 с.
17. Судова практика Верховного Суду з питань підвідомчості та підсудності господарських справ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/>
18. Харитонов Є. О., Саніахметова Н. О. Правова система України: проблеми реформування. — Одеса: Фенікс, 2021. — 348 с.
19. Шевчук О. М. Територіальна підсудність у господарському процесі: проблеми правозастосування // Вісник господарського судочинства. — 2022. — № 3. — С. 33–39.
20. Ярема О. Д. Господарський процес України: сучасний стан та напрями вдосконалення. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2023. — 290 с.

ДОДАТКИ

Система господарських судів України



Примітка: система господарських судів функціонує відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII та Господарського процесуального кодексу України.

Класифікація підсудності господарських справ

Вид підсудності	Характеристика	Приклад застосування
Територіальна	Справа розглядається судом за місцезнаходженням відповідача	Позов до ТОВ, зареєстрованого у м. Києві
Виключна	Справа може бути розглянута лише певним судом	Справи щодо нерухомого майна розглядаються за його місцезнаходженням
Альтернативна	Позивач має право вибору між кількома судами	Позови про стягнення заборгованості за місцем виконання договору
Договірна	Сторони у договорі самостійно визначають суд	Арбітражна угода між суб'єктами господарювання
Залежна від зв'язку справ	Коли спори пов'язані між собою або виникають з одного правовідношення	Об'єднання кількох позовів для спільного розгляду

Зразок позовної заяви до господарського суду

Господарському суду м. Києва

Позивач: Товариство з обмеженою відповідальністю «Альфа»

Адреса: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 25

Код ЄДРПОУ: 12345678

Відповідач: Товариство з обмеженою відповідальністю «Бета»

Адреса: 49000, м. Дніпро, вул. Центральна, 12

Код ЄДРПОУ: 87654321

ПОЗОВНА ЗАЯВА

про стягнення заборгованості за договором поставки

Між ТОВ «Альфа» та ТОВ «Бета» 01.03.2024 р. був укладений договір поставки № 45/24, за яким відповідач зобов'язався оплатити отриманий товар у сумі 150 000 грн. Проте станом на 01.08.2024 р. оплата не проведена.

На підставі ст. 193, 202, 216 Господарського кодексу України та ст. 20, 232, 238 Господарського процесуального кодексу України,

ПРОШУ:

1. Стягнути з ТОВ «Бета» на користь ТОВ «Альфа» суму заборгованості у розмірі 150 000 грн.
2. Стягнути судові витрати у сумі 3 028 грн.

Додатки:

1. Копія договору поставки № 45/24 від 01.03.2024 р.
2. Акт приймання-передачі товару.
3. Розрахунок суми позову.
4. Квитанція про сплату судового збору.

Представник позивача: _____ /П.І.Б./

(за довіреністю від 01.08.2024 р.)

Дата: 15.09.2025 р.

Витяг із судового рішення
(приклад судової практики)

Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2020 року у справі № 910/14235/19:

«...Оскільки спір виник між суб'єктами господарювання з приводу виконання господарського договору, такий спір є підвідомчим господарським судам. Визначення територіальної підсудності за місцезнаходженням відповідача відповідає вимогам ст. 27 ГПК України. Таким чином, господарський суд м. Києва правомірно прийняв справу до розгляду».

Схематичне відображення взаємозв'язку понять

